

Тема 6. Іграшка. Народна іграшка.

План.

1. Історія походження та створення іграшки.
2. Освітньо-виховне значення іграшки. Видатні педагоги про роль іграшки в розвитку дитини.
3. Види іграшок та їх характеристика.
4. Вимоги до іграшки. Підбір іграшок для кожної вікової групи, їх розташування та збереження.

Ключові поняття: *іграшка, народна іграшка.*

Творчі завдання до теми:

1. Зробити альбом народних іграшок для демонстрації дітям дошкільного віку.
2. Розробити консультацію для батьків «Іграшка в житті дитини», «Безпечні-небезпечні дитячі іграшки», «Які іграшки потрібні дітям» тематика на вибір студента.
3. Виготовити народну іграшку.
4. Підготуватися до семінарського заняття

Література:

- Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / 2-ге вид., зі зм. та доп. / авт.-упор. А. П. Булова. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 296 с.
- Павелків Р. В. Гра як провідна діяльність дітей дошкільного віку // Дитяча психологія : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. - К. : Академвидав, 2011. – 373 с
- Гончаренко А. М. Граємо разом – з іграшками та без них / А. М. Гончаренко // Дошкільне виховання. –2014. – № 2. – С. 10-12.
- Піроженко Т. О. Ігрова діяльність дошкільника. Старший дошкільний вік: навч-метод. посіб. / Т. О. Піроженко, К. В. Карасьова. – К.: Генеза, 2014. – 96 с

Іграшка в усі епохи історично була пов'язана з грою - провідною діяльністю, в якій формується типовий вигляд дитини: розум, фізичні і моральні якості. Стародавні рабовласницькі суспільства Єгипту, Греції та Риму залишили наступним поколінням безцінні скарби матеріальної і духовної культури. Чимало цікавого зустрінемо ми, вивчаючи іграшку - невід'ємну частину стародавнього світу, виступає своєрідною ілюстрацією епохи.

Як і сьогодні, першою іграшкою дитини в давнину була брязкальце. У Стародавній Греції та Римі брязкальця дарували новонародженому. Постукуючи цими брязкальцями, матері і годувальниці наспівували колискові пісні. Ще ці предмети мали і інше призначення. Від первісних часів збереглося повір'я, що тріскачки своїм шумом відхиляють злих духів і тим самим оберігають дитини. Багато брязкалець знайдено при розкопках давньоримського міста Помпеї. Це були брязкальця різних видів: тріскачки, кретала, сістром. Трещітка, знайдена в Помпеях, складається з невеликого диска на рукоятці, забезпеченого бубонцями. Кретала робилися з дерев'яних або металевих пластинок, з'єднаних на одному кінці. Пристрій сістром також просто. На кожному з двох поперечних стержнів знаходиться за три металевих платівки, які відтворюють звук при русі стержнів.

Найкращі ранні, відомі нам іграшки Стародавнього Єгипту датуються серединою III тис. до нашої ери. Це дерев'яні долгуркі корів. У Древньому Єгипті ми вперше зустрічасмо іграшки з нескладним механізмом руху. Це "Крокодил" і "Тигр". Стародавні майстри зображали їх з великим знанням звичок і характеру. Ці мініатюрні дерев'яні іграшки за допомогою нескладного дротяного механізму, що приводиться в рух рукою дитини, відкривали пащу. Цікава іграшка, що зображає раба, Місячи тісто. Якщо фігурку потягнути за нитку, вона починає рухатися вгору-вниз по похилій дошці. "Месільщик тесту" - Це прототип будь-якої народної іграшки. Цей найдавніший принцип конструкції неодноразово використовували і російські майстри народної іграшки. Згадаймо болеродську іграшку "Ковалі". І тут, і там головне передано рухом, все інше умовно і скупю.

Порівняно пізніше в іграшці виник образ коня. Про існування колісниці і коні єгиптяни довідалися від кочових племен, які завоювали Єгипет на поч. I тис. до н. е.. Відомі коні-каталки, зроблені в V ст. до н. е.. Виготовлення коня було однією з найулюбленіших іграшок дітей Стародавній Греції. Більшість мініатюр коней і вершників зроблені з глини. Образ коня давався узагальнено, але мав ряд реалістичних елементів.

Найбільше подія гомерівської Греції - Троянська війна - знайшло відображення не тільки в літературі. Відома іграшка "Троянський кінь", яка, можливо, копіювала в мініатюрі величезного коня, за допомогою якого хитромудрий Одиссей взяв Трою.

Звичайно, багато дерев'яні іграшки не дійшли до нас, збереглися лише з глини, кістки і металу. На мініатюрному античному посудині, що зберігається в Ермітажі, знаходимо зображення дитячої двоколісної каталки з довгою ручкою і маленьким чотирикутним кузовом на осі, куди міг сісти дитина.

В глибоку давнину виник і такий відомий нам вид іграшки, як лялька. Самим древнім єгипетським лялькам близько 4 тис. років. Вирізувалися вони з тонких дощечок і розфарбовувалися геометричним візерунком, що символізує одяг. Голови ляльок прикрашалися париками з дерев'яних і нитяних бус. Але служили ці ляльки не дітям, і дорослим і були пов'язані з різними формами релігії тієї епохи.

Найдавніші єгипетські ляльки були похоронними дарами і покликані скрасити самотність померлого. Вважалося, що людські зображення можуть оживати і впливати на долі людей. Античні Греція та Рим залишили нам досить велику кількість ляльок. Багато хто з них продовжували носити культовий характер. Дівчата дбайливо зберігали ці ляльки до заміжжя і напередодні весілля приносили їх в дар богиням Артеміді, Венері. Але були й ігрові ляльки. Робилися вони з глини, дерева і часто були рухомі. Руки і ноги прикріплялися до тіла за

допомогою ниток і палиць. Більш ретельно, з дорогих матеріалів, виконувалися ляльки для дітей знаті.

Особливу роль як у житті дітей, так і дорослих грали ляльки-маріонетки. Платон у "Законах" порівнював людину з іграшкою, а наші пристрасті з нитками, які приводять її в рух.

Іграшка є засобом формування світосприймання. Дитина сприймає іграшку як образ предмета реального чи казкового світу, партнера, товариша; розуміє її зовнішні особливості та інші характеристики як втілення художньої, технічної та інших видів культур. Іграшка є складовою предметно-ігрового середовища та передумова розвитку гри. Нормальний розвиток дитини, становлення її внутрішнього світу неможливі без гри, а отже, без іграшки. Іграшка для дитини – це те «середовище», яке дозволяє досліджувати навколишній світ, формувати і реалізовувати творчі здібності, виражати почуття; іграшки вчать спілкуватися і пізнавати себе.

Виховна цінність іграшки полягає в тому, що вона сприяє формуванню самостійності, творчої діяльності дітей. Традиційні іграшки різних народів здавна використовують з метою естетичного, морального, розумового, фізичного виховання. Під час гри дошкільник розвивається, пізнає світ, наслідує і засвоює соціальний досвід. Іграшка є засобом передавання культурного досвіду народу від покоління до покоління.

Розумовому вихованню дітей особливо сприяють дидактичні (навчальні) іграшки. Використовуючи їх, дошкільники вчаться розпізнавати, розрізняти, називати форму, роз мір, колір предметів, ознайомлюються з кількісними співвідношеннями, числом, цифрою, з просторовими поняттями.

Різноманітні іграшки (конусні башточки, кольорові мисочки, кульки, різноманітні мозаїки тощо) покликані допомагати сенсорному розвитку дитини. Розбірні іграшки, конструктори формують у дошкільників здатність до аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, класифікації. Ігри з образними іграшками розширюють й уточнюють уявлення дитини про навколишній світ, розвивають мислення, уяву, мовлення, збагачують словниковий запас. Використання технічної іграшки розвиває її конструкційні здібності, формує інтерес до техніки, створює передумови для технічної винахідливості, творчості. Використовуючи в іграх будівельний матеріал, діти ознайомлюються з об'ємними геометричними тілами, у них розвиваються уявлення про форму, розмір, напрямок, положення, протяжність тощо. Іграшки допомагають засвоювати через ігрові ситуації правила і норми поведінки і взаємодії людей. У виборі образної іграшки, діях з нею значною мірою виявляється ставлення до того, що вона уособлює. Використання народної іграшки у вихованні сприяє прилученню дитини до духовного, естетичного, побутового досвіду народу. Ігри з дидактичними іграшками вчать дотримуватися правил гри, виховують терплячість і посидючість, прагнення досягти успіху завдяки власним знанням і вмінням. Художньо оформлена іграшка збуджує у дитини естетичні почуття і переживання, формує естетичний смак. Цікаві за змістом і формою іграшки позитивно діють на психічний стан дитини, світосприймання, активізують життєвий тонус, що впливає на її здоров'я і фізичний розвиток. Ігри з м'ячем, брязкальцями, кеглями та іншими предметами розвивають точність рухів, координацію, спритність, влучність, витримку.

На формування самостійних ігор дітей раннього віку продуктивно впливають сюжетно-образні іграшки, серед яких виокремлюють: реалістичні — різноманітні ляльки з яскраво вираженими характерами; умовні — ляльки з узагальненими рисами (наприклад, лялька-невалюшка); символічні (предмети-замінники), які лише позначають реальний предмет і мають деякі характерні для нього властивості. Самостійна сюжетна гра формується більш успішно, якщо в ній поступово використовувати умовні, реалістичні, символічні іграшки, що зображають тварин. Підбір їх повинен враховувати особливості ігрової діяльності дітей, розуміння образу іграшки у різні вікові періоди, практичний та ігровий досвід дитини.

Сюжетна іграшка допомагає малюкам відображати зрозумілі дії людей з предметами. З гарною іграшкою граються тривалий час і активно, глибоко пізнаючи її особливості та функції. У грі відбувається закріплення знань про призначення предметів, найпростіших знарядь праці, загальних способів дії з ними. Використовуючи символічну іграшку (предмети-замінники), дитина починає вперше самостійно оперувати образами, узагальнює свій попередній ігровий досвід.

На дітей молодшого і середнього дошкільного віку особливо впливають іграшки, що зображають людей, істот і предмети реального світу: тварин, риб, птахів, рослинність, предмети побуту, техніки тощо. Вони не тільки спонукають до різноманітних за змістом ігор, а й допомагають увійти в роль, створити улюблений ігровий образ, реалізувати задум. Засобом реалізації задуму іграшка може стати лише в тому разі, якщо дитина правильно сприймає її образ, має певні знання про предмет, а іграшка викликає усвідомлений інтерес і бажання гратися.

Завдяки іграшці реальними стають ігрові дії дошкільників: «лікар» використовує «фонендоскоп», «водій» — «автомобіль» тощо. У цьому, як стверджує російський педагог К. Зворигіна, полягає психологічна особливість гри: «в ній багато уявлюваного, умовного.., але переживання тих, хто грається, завжди щирі, справжні, і дії їх реальні».

Вибір дитиною старшого дошкільного віку іграшки для сюжетно-рольової гри є індикатором рівня її розвитку. Одні діти добирають іграшку для гри незалежно від задуму. В такому разі іграшка визначає напрям розвитку сюжету, але сюжетні дії украй обмежені й бідні. Інші діти добирають іграшку цілеспрямовано, залежно від задуманого сюжету або паралельно з його формуванням. Свідомий вибір, групування і класифікація іграшок за їх ситуативними ознаками допомагають дитині реалізувати ігровий задум.

Певною моральною проблемою є використання дошкільниками військових іграшок — будь-яких ігрових предметів, що застосовуються для вирішення конфлікту, захоплення влади чи перемоги шляхом насильства і які можуть бути призначені для нанесення поранень чи вбивства. Йдеться про іграшки, що імітують зброю; іграшки-імітатори та конструктори для виготовлення моделей танків, боємашин, гармат, бойових літаків, військових кораблів; солдатики і військові предмети; електронні й комп'ютерні ігри відповідної тематики. Прихильники такого підходу переконані, що ігри (переважно хлопчиків) з військовими іграшками виховують готовність до майбутньої служби в армії, захисту рідної землі. Інші заперечують доцільність використання таких іграшок, оскільки вони впливають на формування жорстокості, мілітарних пристрастей, що су перечить принципу гуманності.

Міжнародна асоціація захисту права дитини на гру (ІРА) виступила з декларацією про вимогу припинення виробництва і продажу військової іграшки та ігор із використанням насильства і розрухи. У книзі одного з президентів ІРА Ніка Нільсона «Війна і мир у грі» стверджується, що військові іграшки підвищують агресивність, розвивають деструктивну поведінку, виховують ставлення до війни як до цікавої пригоди, де можна вбивати, до насильства як до головного способу вирішення конфліктів, посилюють відчуття загрози від навколишнього світу.

За даними американського психолога Ч. Тендера, тенденція до агресивної поведінки спостерігається у дітей, які граються військовими іграшками фабричного виготовлення. Саморобні іграшки не провокують агресії. Йому опонує психолог Л. Берковіц, стверджуючи, що саморобні іграшки також провокують агресивну поведінку, але тільки в тих, хто до неї схильний.

У прибічників обох точок зору щодо використання військової іграшки у грі дітей є своя логіка. Очевидно, мають рацію ті, хто стверджує, що за відсутності спеціально виготовлених для дітей іграшок з військової тематики вони все одно гратимуться у військові ігри, використовуючи предмети-замінники. Однак ці предмети «стрілятимуть» тільки у мілітарній

грі дітей, а в усіх інших випадках використовуватимуться за призначенням. Іграшковий пістолет призначений тільки для військової гри.

Іграшка як створений дорослими для розвитку дітей предмет культури має освітнє і виховнє значення лише тоді, коли використовується за призначенням. Дитина повинна розуміти іграшку, хотіти з нею творчо діяти. Щоб іграшка, як і гра, була супутником дитинства, людство весь час удосконалює її.

Види іграшок

Тривала історія розвитку, багатоманітність іграшок за змістом, оформленням, призначенням, матеріалами, з яких вони виготовлені, є основою класифікацій їх за різними ознаками і критеріями. Наприклад, у своїй класифікації іграшок *А. Макаренко* послуговувався критерієм взаємозв'язку їх технологічної готовності з виховними, розвивальними можливостями, які виникають при використанні іграшок. Це дало підстави виокремити серед них такі три типи:

— готові іграшки (*ляльки, машини та ін.*), які ознайомлюють дитину з предметами навколишнього світу, розвивають уяву;

— напівготові іграшки (*розрізні картинки, кубики, конструктори, розбірні моделі*), що сприяють розвитку логічного мислення;

— іграшки-матеріал (*пісок, глина, дерево, картон, папір*), використання яких забезпечує творчу діяльність дитини.

З огляду на специфіку впливу різних типів іграшок на розвиток дитини *А. Макаренко* вважав необхідним комбінувати їх, використовуючи готові іграшки разом із саморобками, різними матеріалами.

Більш детальну класифікацію іграшок, яка ґрунтується на їх використанні у різних видах ігор, запропонувала російський педагог *Євгенія Фльоріна* (1889—1952). Ця **класифікація** охоплює:

— моторно-спортивні і тренувальні іграшки (*м'яч, обруч, кеглі, пірамідки, мозаїка та ін.*). Вони розвивають спритність, окомір, слух, зосередженість, винахідливість, увагу, підвищують моторну активність. Використовуючи їх, необхідно враховувати вікові особливості, сили дитини;

— сюжетні, іграшки-образи (*люди, тварини, транспорт, меблі тощо*). Сприяють розвитку сюжетно-рольових ігор, розширенню й уточненню уявлень, соціального досвіду дитини. Найважливіша, найдавніша і найпопулярніша серед них лялька. Особливе значення її у житті та грі дитини зумовлене тим, що вона зображує людину. Використовуючи її у грі, діти відображають життя, діяльність, стосунки людей;

— творчо-трудова іграшки (*напівфабрикати, з яких дитина створює образ і потім грається*). До них належать різноманітні будівельні матеріали, конструктори, розбірні моделі. Особливість використання їх полягає у необхідності дитини перед початком гри звести споруду. Це розвиває конструкторські здібності, сприяє трудовому вихованню;

— технічні іграшки. Вони ознайомлюють дитину з технікою, формують уявлення про неї, розвивають творчість, винахідливість. їм властиві умовність, відтворення загальних функцій машин і механізмів, здатність імітувати у грі основні функції предмета.

Технічні іграшки можуть бути сюжетними (ознайомлюють дітей із зовнішнім виглядом технічних предметів: підйомний кран, транспортер тощо); такими, що демонструють дію фізичних законів, процеси (*іграшкові фотоапарати, калейдоскопи, моделі літаків тощо*), що передбачають дитяче конструювання і технічне винахідництво (*конструктори, будівельні матеріали, напівфабрикати*);

— настільні ігри. Спрямовані вони на вирішення різноманітних дидактичних завдань: розвиток кмітливості, винахідливості, уваги, швидкого орієнтування у формі, кольорі, розмірі, логічного мислення. До них належать парні картинки, лото, шашки, шахи, ігри-подорожі тощо;

— веселі іграшки. Будучи заснованими на принципі несподіваності, вони призначені для забави, розваги, їх не можна використовувати у будь-якій грі. Такі іграшки радують дітей несподіваними рухами, звучанням: зайчик, що стрибає; клоун, який перевертається на драбинці; соловейко, що співає, та ін. До них належить багато народних іграшок;

— музичні іграшки (*пташки, що співають, брязкальця, цимбали, ксилофони* та ін.). Розважаючи дітей, вони одночасно розвивають музичний слух;

— театральні іграшки (*персонажі тіньового і лялькового театрів, набори для ігор-драматизацій, іграшкові прикраси* тощо). Призначені здебільшого для дітей старшого дошкільного віку, збагачують художнє сприймання, підводять дітей до театральної гри.

Класифікують іграшки за:

— станом готовності (*готові, збірно-розбірні, заготовки і напівфабрикати для іграшок-саморобок, набори різних матеріалів для створення іграшок-саморобок*);

— видом сировини (*дерев'яні, пластмасові, металеві, з тканин, гумові, з паперу і картону, з кераміки, порцеляни і фаянсу, з деревних матеріалів, пап'є-маше, з нових синтетичних матеріалів*);

— розміром (*дрібні — від 3 до 10 см, середні — від 10 до 50 см, великогабаритні — відповідно до росту дитини в різні вікові періоди*);

— функціональними властивостями (*прості, без рухливих деталей, з рухливими деталями, механічні, у т. ч. із заводними та інерційними механізмами*); гідравлічні; пневматичні; магнітні; електрифіковані, зокрема електротехнічні, електромеханічні, радіофіковані, на електронній елементній основі; електронні (на комп'ютерній основі); набори іграшок або деталей, пов'язаних між собою за призначенням або функціональною ознакою; ігрові комплекти, поєднані спільною темою;

— художньо-образним вирішенням (*реалістичні, умовні, конструктивні*).

Популярності у світі нині набули конструктори нового покоління датської фірми LEGO, елементи яких дають змогу створювати велику кількість комбінацій різними способами.

У виховному процесі іграшка має бути представлена у всій багатоманітності, а її використання слід пов'язувати з віком дітей, завданнями виховної роботи, індивідуальними особливостями дошкільників.

Вимоги до іграшок

Головне призначення іграшок полягає у виявленні і розвитку творчих здібностей дітей, які, за словами Дж. Локка, повинні самі винаходити іграшки. Крім того, іграшка мусить мати ігрову динаміку, бути максимально дійовою, оборотною, щоб з нею можна було активно діяти, розігравати свою роль, щоб вона спонукала до відтворення всіх відомих дошкільнику дій і відносин, що характеризують цю роль. Також іграшки мають бути педагогічно доцільними, художньо досконалими, відповідати гігієнічним вимогам (бути такими, щоб їх можна було мити, фарбувати безпечною фарбою, дезинфікувати). У кожному віці дитині потрібні різноманітні за тематикою і призначенням іграшки.

Іграшка є своєрідним морально-етичним еталоном явищ соціальної дійсності, що допомагає дитині прилучитись до надбань культури людства.

Як засіб виховання вона повинна бути системною (серії, набори, комплекти іграшок для дітей різного віку), всебічною (усіх необхідних для всебічного розвитку видів), функціональною (враховувати вікові зміни у діяльності дитини), динамічною (рухливість

частин, дієвість механізмів тощо).

Чим більше можливостей для різноманітних дій передбачає іграшка, тим вона цікавіша для дитини, тим сильніше її виховне значення. Іграшка не може мати зафіксованої пози, бо діти не люблять іграшок нерухомих, яких вони не можуть змінити за своєю фантазією. Найкращою іграшкою для дошкільника є та, яку можна змусити якнайрізноманітніше змінюватися.

Іграшка дарує радість дітям можливістю активно, самостійно діяти, комбінувати, винаходити. Цим спричинені вимоги до її художнього оформлення: як і все предметно середовище, іграшку необхідно створювати за законами краси, дбаючи про її яскравість, привабливість. Особливо це стосується іграшок для дітей молодшого дошкільного віку. Оформлення кожного виду іграшки залежить від її змісту, призначення, матеріалів.

Добір іграшок повинен враховувати вікові закономірності розвитку ігрової діяльності дітей. Знаючи процес розвитку ігрової діяльності, враховуючи індивідуальні особливості розвитку дитини і виховні завдання, можна добирати іграшки для своєчасного формування і вдосконалення психічних процесів, розвитку здібностей, формування різних видів діяльності і тим самим сприяти розвитку дошкільника. При цьому іграшки повинні дещо випереджати за своїми функціональними можливостями досягнутий дитиною рівень розвитку.

Для молодших дошкільників іграшка є джерелом накопичення чуттєвого досвіду, передбачає використання не тільки за прямим призначенням. Тому дітям краще давати придатні для різноманітного використання іграшки: ляльки (хлопчики і дівчатка), тварини тощо.

На цьому етапі розвитку гри дітям потрібні не набори іграшок (посуду, меблів та ін.), а велика їх кількість, яким вони могли б надавати різноманітного змісту, використовувати їх у дії (автомобіль, трактор, лялька, стіл, коляска, ліжко тощо). У грі з відомими предметами у звичній ситуації (наприклад, лялька у ліжку, за столом) дошкільники легко розвивають сюжет, розігрують ролі. Іграшки, що зображують конкретний предмет, використовують у грі лише за наявності у дітей уявлень про нього, його призначення, способи використання.

Напівготова іграшка (розрізні картинки, кубики, конструктор та ін.) сприяє вирішенню найпростіших розумових завдань. У молодшому дошкільному віці використовують лише найпростіші її варіанти — кубики, цеглинки, елементарні будівельні набори. Маленька дитина здатна простежити логічний зв'язок між двома-трьома елементами. Тому поділені на 6—8 частин картинки, кубики з'єднати у ціле малюкам важко, оскільки вони ще не бачать зв'язку однієї частини з іншою.

У середньому дошкільному віці дитина свідомо використовує іграшку за своїм задумом. У старших групах доцільно комплектувати іграшки за темами (для гри у подорож, магазин, школу тощо). Комплекти, що складаються з найнеобхідніших іграшок, дають змогу дітям швидко розгорнути гру, підібрати додаткові матеріали. Такі набори вихователям слід створювати спільно з дошкільниками, а не надавати їх готовими. Дітей старшого дошкільного віку необхідно забезпечувати різноманітним матеріалом для виготовлення іграшок-саморобок відповідно до їхніх задумів.

Старші дошкільники цікавляться настільно-друкованими іграми, створеними за принципом розрізних картинок. Вони вимагають від дитини зосередженості, сприяють розвитку її мислення, уваги, уяви. Особливо популярні так звані пазли (англ. — гра на витримку).

Останнім часом на хвилях бурхливого розвитку ігрової індустрії створено багато нових різновидів іграшок. Популярності набули електронні іграшки з програмованими принципами дії, комп'ютерно-ігрові комплекси, віртуальні іграшки. Їх вплив на психіку дитини, виховний ефект, педагогічні, гігієнічні умови використання у вихованні дошкільників мало досліджені.

Вихователю потрібно спрямовувати роботу з батьками на відбір таких іграшок для дітей, які відповідають їх віку, індивідуальному розвитку, пізнавальним інтересам і мають виховну

цінність.